

Directie Natuurbeheer

N/2000/318

24 maart 2000

DE STAATSSECRETARIS VAN LANDBOUW, NATUURBEHEER EN VISSERIJ

Gelet op artikel 4, eerste en tweede lid, van richtlijn 79/409/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand (PbEG L 103);

Gelet op artikel 2 van de op 2 februari 1971 te Ramsar, Iran, tot stand gekomen Overeenkomst inzake watergebieden van internationale betekenis, in het bijzonder als verblijfplaats voor watervogels (Trb. 1975, 84 en Trb. 1980, 90);

Gelet op artikel 27, eerste lid¹, van de Natuurbeschermingswet 1998²;

BESLUIT:

Artikel 1

1. Als speciale beschermingszone in de zin van artikel 4, eerste en tweede lid, van de richtlijn 79/409/EEG van de Raad van de Europese Gemeenschappen van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand (PbEG L 103) wordt aangewezen:
het op de bij dit besluit behorende kaart aangegeven gebied, bekend onder de naam: **Grevelingen**
2. De aanwijzing, bedoeld in het eerste lid, gaat tevens vergezeld van een nota van toelichting, welke deel uit maakt van dit besluit.

Artikel 2

1. Voor opname in de lijst van watergebieden van internationale betekenis als bedoeld in artikel 2 van de op 2 februari 1971 te Ramsar, Iran, tot stand gekomen Overeenkomst inzake watergebieden van internationale betekenis, in het bijzonder als verblijfplaats voor watervogels (Trb. 1975, 84 en Trb. 1980, 90), wordt aangewezen:
het in artikel 1, eerste lid, van dit besluit genoemde gebied.

¹ Stb. 1999, nr. 15: inwerkingtreding van art 27 en 28 Nb-wet

² Stb. 1998, nr. 403

2. De aanwijzing, bedoeld in het eerste lid, gaat vergezeld van nota van toelichting, zoals genoemd in artikel 1, tweede lid, van dit besluit.
3. Het in het eerste lid genoemde gebied behoort niet tot de gebieden, bedoeld in artikel 4.9, derde lid, van de Wet milieubeheer, voorzover het niet reeds als milieubeschermingsgebied in een provinciaal milieubeleidsplan is aangewezen.

Artikel 3

Dit besluit treedt in werking met ingang van de tweede dag na de dagtekening van de Staatscourant waarin het wordt geplaatst.

Dit besluit zal, met uitzondering van de kaart en de nota van toelichting, met een toelichting in de Staatscourant worden geplaatst. De kaart en de nota van toelichting worden ter inzage gelegd in de bibliotheek van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij te 's-Gravenhage en op het kantoor van de Directie Zuidwest van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, gevestigd in Dordrecht. Tervisielegging vindt tevens plaats in het provinciehuis van de provincie Zuid-Holland te Den Haag.

DE STAATSSECRETARIS VAN LANDBOUW, NATUURBEHEER
EN VISSERIJ

G.H. Faber

Een belanghebbende kan tegen dit besluit een met redenen omkleed bezwaarschrift indienen bij de Staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Als een bezwaarschrift³ wordt ingediend, moet dit binnen 6 weken na bekendmaking van dit besluit in de Staatscourant worden gezonden aan het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, afdeling Rechtsbescherming, Postbus 20401, 2500 EK Den Haag.

³ Stb. 2000, nr. 109: inwerkingtreding art. 39 Nb-wet

Nota van toelichting bij de aanwijzing van Grevelingen als speciale beschermingszone in het kader van de richtlijn 79/409/EEG van de Raad van Europese Gemeenschappen van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand, hierna te noemen Vogelrichtlijn, en de aanwijzing als wetland in het kader van de op 2 februari 1971 te Ramsar, Iran, tot stand gekomen Overeenkomst inzake watergebieden van internationale betekenis, in het bijzonder als verblijfplaats voor watervogels (Trb. 1975, 84 en Trb. 1980, 90), hierna te noemen de Wetlands-Conventionie

1. Inleiding

De Grevelingen ligt in de provincies Zuid-Holland en Zeeland en behoort tot het grondgebied van de gemeenten Dirksland, Goedereede, Middelharnis en Schouwen-Duiveland. Het gebied bestaat uit het Grevelingenmeer, de daarin gelegen eilanden en de (voormalige) slikken en kwelders en beslaat een oppervlakte van ca 13900 ha. Grote delen van het gebied zijn in eigendom van de Staat der Nederlanden en in beheer bij Staatsbosbeheer en Rijkswaterstaat.

In deze toelichting zal achtereenvolgens worden ingegaan op de verplichtingen en criteria voor aanwijzing, de gebiedsbeschrijving en de begrenzing, de vogelkundige waarden, het beleid en beheer, andere gebruiksfuncties en de gevolgen van de aanwijzing en op de verplichtingen en criteria van de Vogelrichtlijn en de Wetlands-Conventionie.

2. Verplichtingen Vogelrichtlijn en Wetlands-Conventionie en criteria voor aanwijzing als speciale beschermingszone en als wetland.

2.1 Verplichtingen Vogelrichtlijn en criteria voor aanwijzing

2.1.1 Algemene doelstelling van de richtlijn

De Vogelrichtlijn verplicht de lidstaten van de Europese Unie de instandhouding te garanderen van alle natuurlijk in het wild levende vogelsoorten op het Europese grondgebied van de lidstaten waarop het Europese verdrag van toepassing is. In de overwegingen van de Vogelrichtlijn wordt vermeld dat een groot aantal in het wild levende vogelsoorten op het grondgebied van de Gemeenschap een achteruitgang van hun populatie vertoont. Dit werd beschouwd als een ernstige bedreiging voor het behoud van het natuurlijk milieu. De Vogelrichtlijn is mede tot stand gekomen omdat deze vogelsoorten voor het overgrote deel trekvogels zijn. Dergelijke soorten vormen een gemeenschappelijk erfgoed; een doeltreffende bescherming van deze vogels vereist een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van de lidstaten van de Europese Unie¹.

2.1.2 Aanwijzing sbz's

Artikel 4 van de Vogelrichtlijn bevat de verplichting tot het aanwijzen van sbz's. Deze worden aangewezen voor de zeldzame, kwetsbare of anderszins bedreigde soorten die zijn opgenomen in Bijlage I² van de Vogelrichtlijn. De lidstaten wijzen met name de naar aantal en oppervlakte voor de instandhouding van deze soorten "meest geschikte" gebieden aan. Soortgelijke maatregelen worden genomen ten aanzien van geregeld voorkomende trekvogels. Daarbij wordt rekening gehouden met de beschermingsbehoeften ten aanzien van hun broed-, rui- en overwinterings-

¹ HvJ EG 11 juli 1996, Royal Society for the Protection of Birds, C-44/95, Jurispr. blz. I-3805, punt 23

² Laatste aangepast op 29 juli 1997, Richtlijn van de Commissie 97/49/EEG, Pb EG L 223, 13.8.97

gebieden en rustplaatsen in hun trekzones. Bijzondere aandacht wordt besteed aan de bescherming van watergebieden en in het bijzonder aan de watergebieden van internationale betekenis.

2.1.3 Criteria voor aanwijzing sbz's

Voor de selectie van gebieden zijn de volgende criteria gehanteerd.

Een gebied komt voor aanwijzing in aanmerking indien geregeld minstens 1% van een biogeografische populatie van een soort of ondersoort van een (trekkende) watervogel in het gebied aanwezig is en/of indien het gebied behoort tot één van de vijf belangrijkste gebieden in Nederland voor een vogelsoort van Bijlage I van de Vogelrichtlijn.

Geselecteerd zijn de vijf gebieden met de hoogste gemiddelde aantallen van een Bijlage I-soort, tenzij in het desbetreffende gebied minder dan 1% van de Nederlandse broedpopulatie voorkomt en/of ook minder dan 0,1% van de biogeografische populatie. Aanvullend geldt een absolute ondergrens van twee broedparen of 5 individuen. Behalve voor een aantal zeer verspreid levende vogels wordt het gemiddelde aantal vogels berekend over een periode van tenminste drie jaren.

Aan terrestrische gebieden is de aanvullende voorwaarde gesteld dat in het gebied een aaneengesloten natuurgebied van minstens 100 ha met een formele natuurstatus aanwezig dient te zijn (aangewezen onder de Natuurbeschermingswet en/ of in eigendom/ beheer bij Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten of een van de provinciale Landschappen).

De toepassing van het 1% criterium is in overeenstemming met criterium 6 voor de bepaling van watergebieden van internationale betekenis zoals aanbevolen door de 7e Bijeenkomst van de Conferentie van Partijen aangesloten bij de Wetlands-Conventionie³ (Rec. VII. 11, San José 1999). Het begrip "geregeld minstens 1%" is als volgt gehanteerd: (a) het gemiddeld seizoenmaximum berekend over ten minste drie jaren bedraagt minstens de desbetreffende drempelwaarde of (b) de drempelwaarde wordt in minstens twee van de drie jaren gehaald. In het tweede geval is bij beschikbaarheid van voldoende telgegevens uitgegaan van zes seizoenen⁴.

De toepassing van het criterium van de vijf belangrijkste gebieden is ontleend aan het rapport 'Inventory of important bird areas in the European Community', ook wel aangeduid als 'IBA89 (Grimmett & Gammell 1989)

2.1.4 Methode van begrenzing

De grenzen van een speciale beschermingszone worden bepaald door het gebruik dat de aanwezige bijlage I-soorten, en/of trekkende watervogels, en/of overige trekkende vogels ervan maken, waarbij wordt uitgegaan van landschapsecologische eenheden en de biotoopeisen⁵ van de betrokken vogelsoorten.

Hierbij zijn de volgende beperkingen gehanteerd:

1. Voor vogelsoorten voorkomend op de bijlage I geldt dat geregeld tenminste 1% van de Nederlandse broedvogelpopulatie aanwezig moet zijn.

³ Overeenkomst inzake watergebieden van internationale betekenis, in het bijzonder als verblijfplaats voor watervogels, ook bekend als Wetlands-Conventionie (Trb. 1975, 84; zie ook Trb. 1996, 253) Rec. VII.11, San José 1999

⁴ Biogeografische populaties en 1%-drempelwaarden zijn door Wetlands International gepubliceerd in Waterfowl Population Estimates (2e editie, 1997) op verzoek van de 6e Bijeenkomst van de Conferentie van Partijen (Rec. VI.4, Brisbane 1996). De aangesloten partijen worden opgeroepen deze drempelwaarden te gebruiken bij de aanmelding van wetlands van internationale betekenis onder de Conventionie (vgl. art. 4, lid 2 van de Vogelrichtlijn). Het betreft trekkende watervogels die merendeels (met name zwanen, ganzen, eenden, steltlopers, sterns) ook zijn opgenomen in Annex 2 van het Verdrag inzake het behoud van Afrikaans-Euraziatische trekkende watervogels (Trb. 1996, 285) onder de Conventionie van Bonn.

⁵ Biotoopbeschrijvingen van de soorten zijn opgenomen in Bijlage A van deze nota van toelichting.

2. Voor trekkende watervogels geldt dat geregeld tenminste 0,1% van de biogeografische populatie in het gebied aanwezig moet zijn.
3. Voor overige trekvogels geldt dat geregeld tenminste 1% van de Nederlandse broedvogelpopulatie in een gebied aanwezig is en dat deze vogels voorts zijn aangemerkt als een Nederlandse Rode Lijst-soort. Het betreft 14 Rode Lijst-soorten die geconcentreerd in het totaal van de aangewezen en aan te wijzen speciale beschermingszones voorkomen. Van deze soorten wordt minstens 25% van hun populaties in de speciale beschermingszones beschermd.

2.2 Wetlands-Conventie

2.2.1 Algemene doelstelling van de Wetlands-Conventie.

Watergebieden (wetlands) hebben wereldwijd een bijzondere ecologische betekenis. Om deze waarden in alle facetten in stand te houden is in 1971 de Wetlands-Conventie tot stand gekomen.

2.2.2 Het besluit tot aanwijzing als wetland

Nederland is Overeenkomstsluitende Partij en heeft zich verplicht de daarvoor in aanmerking komende watergebieden binnen het grondgebied aan te melden voor opname in de lijst van watergebieden van internationale betekenis. Omdat watergebieden van grote betekenis zijn voor vogels en omdat in het kader van de toepassing van de Vogelrichtlijn gebieden geselecteerd zijn en aangewezen worden als speciale beschermingszone, waarbij een belangrijk criterium ontleend is aan de Wetlands-Conventie, vindt voor elk daarvoor in aanmerking komend gebied tegelijk met de aanwijzing als speciale beschermingszone tevens de aanwijzing als wetland plaats.

2.2.3 Criteria voor aanwijzing wetlands.

De Overeenkomstsluitende Partijen hebben gezamenlijk criteria vastgesteld voor de selectie en begrenzing van gebieden die in aanmerking komen voor aanwijzing. Er worden 8 criteria onderscheiden. Een watergebied wordt als internationaal belangrijk beschouwd indien:

1. het een voorbeeld omvat van een specifiek, bijzonder of uniek natuurlijk of bijna-natuurlijk wetlandtype in de betreffende biogeografische regio;
2. er zeldzame, kwetsbare of bedreigde soorten, of bedreigde ecologische gemeenschappen voorkomen;
3. er planten- en of diersoorten voorkomen die van belang zijn voor het instandhouden van de biologische diversiteit van een bepaalde biogeografische regio.
4. er planten- en/of diersoorten voorkomen in een gevoelig deel van hun levenscyclus, of het gebied functioneert als vluchtplaats gedurende slechte omstandigheden;
5. er geregeld meer dan 20 000 watervogels voorkomen;
6. er geregeld minstens 1% van de biogeografische populatie van een soort of ondersoort van een watervogel voorkomt;
7. het een belangrijk deel herbergt van inheemse soorten, ondersoorten, families, levensstadia en/of populaties van vissen, die representatief zijn voor wetlandwaarden en daardoor bijdragen aan de biodiversiteit op aarde.
8. het een belangrijke voedselbron, paaigebied, kraamkamer en/of trekroute vormt, waar visfauna van zowel binnen als buiten het gebied van afhankelijk is.

Criterium 7 is niet van toepassing op de Nederlandse situatie.

3. Gebiedsbeschrijving, aanduiding leefgebied en begrenzing.

3.1 Gebiedsbeschrijving

De Grevelingen is een afgedamde zeearm, een zout meer met een nagenoeg constant waterpeil.

Oorspronkelijk was het meer een zout getijdengebied als onderdeel van het estuarium van de rivieren Rijn en de Maas. Door de afsluiting van het Brouwershavense Gat, waar de Grevelingen uitmondde in de Noordzee, veranderde de Grevelingen in 1971 van een getijdengebied in een stagnant meer.

In 1964 werd de Grevelingen aan de zuidoostzijde afgedamd door middel van de Grevelingendam, waarmee de open verbinding met Oosterschelde, via Krammer-Volkerak, Hollands Diep en Haringvliet met de Rijn en Maas verloren was gegaan. Volgens de oorspronkelijke plannen zou de Grevelingen een zoet meer worden. Tijdens het proces van verzoeting ontstond echter een publiek pleidooi voor het behoud van het zoute karakter van het gebied. Sinds 1985 wordt via de inlaatsluizen in de Brouwersdam gedurende het winterhalfjaar zeewater ingelaten om het zoutgehalte op peil te houden.

Ten gevolge van de oorspronkelijke getijdenbeweging waren in de Grevelingen schorren, slikken en platen ontstaan. De laagste delen van het voormalige intergetijdengebied zijn na de afsluiting permanent onder water verdwenen. Evenals in andere voormalige getijdengebieden die door afsluiting een stagnant waterpeil hebben gekregen kampt het gebied met oeverafslag, waardoor de permanent drooggevallen delen alsnog onder water dreigen te verdwijnen. Om dit proces een halt toe te roepen is op grote schaal (voor)oeververdediging aangelegd. De drooggevallen, kale zandvlakten in de vorm van slikken en schorren langs de kust en platen in het open water, raakten na de afsluiting langzaam maar zeker begroeid. Om verstuing tegen te gaan zijn de hogere, zandige delen direct na de afsluiting bewerkt en ingezaaid. De laagst gelegen delen, die blijvend onder invloed staan van het zoute water, worden gekenmerkt door een zoutminnende vegetatie. De aanvoer van voedingsstoffen is gering. Het water is bijzonder helder, maar het water in de jachthavens is sterk belast met stoffen afkomstig van de recreatievaart en andere schepen. De soortensamenstelling van de onderwaterfauna is verschoven van die van het mariene milieu in de richting van die van stagnante brakke wateren. Tot 1985 waren er in het meer uitgestrekte zeegrasvelden aanwezig, maar door onbekende oorzaak zijn deze nu vrijwel verdwenen.

Het gebied bestaat voor 80% uit brakke en zoute binnenwateren en voor 20 % uit schraalgrasland.

De begroeiing van de drooggevallen gronden en/of eilanden varieert, afhankelijk van de intensiteit van het begrazingsbeheer en de hoogteligging (invloed van het zoute water), van kort grazig (schraal) grasland tot struwelen (op de Slikken van Flakkee-noord).

3.2 Aanduiding leefgebied

De Grevelingen is aangewezen als Speciale Beschermingszone onder de Vogelrichtlijn vanwege de aanwezigheid van een uitgestrekt zoutwatermeer, zandplaten en schrale graslanden die als geheel het leefgebied vormen van een aantal in artikel 4 van de Richtlijn bedoelde vogelsoorten. Het is een watergebied dat het leefgebied vormt van soorten van Bijlage I van de Vogelrichtlijn (art. 4.1) en tevens fungeert als broedgebied, ruigebied, overwinteringsgebied en/ of rustplaats in de trekzone van andere trekvogelsoorten (art. 4.2)⁶. De begrenzing van de Beschermingszone is zo

⁶ Biotoopbeschrijvingen van de soorten zijn opgenomen in bijlage A van dit besluit.

gekozen dat een in landschappelijk en vogelkundig opzicht samenhangend geheel is ontstaan dat in samenhang met o.a. SBZ Voordelta en SBZ Haringvliet voorziet in de beschermingsbehoefte met betrekking tot het voortbestaan en/ of voortplanten van bedoelde vogelsoorten. Het onderhavige gebied is tevens aangewezen als watergebied van internationale betekenis onder de Wetlands-Conventie vanwege het voorkomen van belangrijke aantallen watervogels (criterium 5, 6).

3.3 Begrenzing

Sbz Grevelingen is gelegen tussen Goeree-Overflakkee en Schouwen-Duiveland. Het aangewezen gebied wordt in het westen globaal begrensd door de Brouwersdam, in het noorden door de (voormalige) zeedijk van Goeree-Overflakkee, in het oosten door de Grevelingendam en in het zuiden door de zeedijk van Schouwen-Duiveland (incl. het binnendijs bij Sirjansland gelegen Dijkwater dat ook onderdeel van het gebied uitmaakt). De beschermingszone grenst in het westen aan SBZ Voordelta en in het oosten aan sbz Krammer-Volkerak (Stcrt. 1995, 97) en sbz Oosterschelde (Stcrt. 1989, 236).

De begrenzing van de sbz is aangegeven op de bij de aanwijzing behorende kaart. Daarbij geldt het volgende:

- Bestaande bebouwing (incl. erven en tuinen) en verhardingen maken geen deel uit van de sbz. Deze maken geen wezenlijk deel uit van het leefgebied van de genoemde vogelsoorten omdat deze geen wezenlijk deel uitmaken van het leefgebied van de genoemde vogelsoorten.
- De hoofdwaterkering (dijk) maakt geen deel uit van de speciale beschermingszone.
- (Jacht)havens maken geen deel uit van de speciale beschermingszone. Bij (jacht)havens, die geheel binnen een sbz liggen, valt aan de waterzijde een zone van 100 meter, gemeten vanaf de havenmond c.q de aanlegsteigers, ook buiten de begrenzing. Grenst een (jacht)haven aan de buitenzijde direct aan de sbz, dan is de zone van 100 meter ook buiten de begrenzing van de sbz gehouden.

Daar waar de kaart en de nota van toelichting, bijvoorbeeld om kaart-technische redenen, niet overeenstemmen, is de hierboven opgenomen tekst doorslaggevend.

4. Vogelkundige waarden

4.1 Kwalificerende vogelsoorten

De Grevelingen kwalificeert als Speciale Beschermingszone onder de Vogelrichtlijn vanwege het voorkomen van drempeloverschrijdende aantallen van Fuut, Geoorde Fuut, Lepelaar, Brandgans, Rotgans, Brilduiker, Middelste Zaagbek, Kluut, Grote Stern⁷, die het gebied benutten als broedgebied, ruigebied, overwinteringsgebied en/ of rustplaats. Het gebied kan hierdoor tevens worden aangemerkt als watergebied van internationale betekenis zoals bedoeld in de Wetlands-Conventie (criterium 6). Het gebied kwalificeert tevens omdat het behoort tot één van de vijf belangrijkste broedgebieden of pleisterplaatsen voor Kuifduiker, Kleine Zilverreiger, Slechtvalk, Kluut en Grote Stern in Nederland.

De Grevelingen wordt verder aangemeld als watergebied van internationale betekenis onder de Wetlands-Conventie vanwege het geregeld voorkomen van minstens 20.000 watervogels (criterium 5).

⁷ onderstreepte soorten zijn opgenomen in Bijlage I van de Richtlijn (artikel 4.1)

Soorten van Bijlage I waarvoor het gebied tot "een van vijf belangrijkste" in Nederland behoort

Soort	Art. 4	Brv ^a	Totale populatie ^b	% in 5e ^c	% in SBZ ^d	Telperiode
Kuifduiker <i>Podiceps auritus</i>	1	nee	5 000	0,1%	0,2%	1993-97
Kleine Zilverreiger <i>Egretta garzetta</i>	1	nee	100+	7,8%	25%	1993-97
Slechtvalk <i>Falco peregrinus</i>	1	nee	100+	5%	5%	1993-97
Kluut <i>Recuvirostra avosetta</i>	1	ja	7 250	4,3%	4,3%	1993-97
Grote Stern <i>Sterna sandvicensis</i>	1	ja	11 700	1,8%	17,9%	1993-97

Soorten van Bijlage I en trekkende watervogelsoorten waarvoor het gebied aan de 1%-drempel voldoet

Soort	Art. 4	Brv ^a	Biogeogr. Populatie ^e	1% Biopop ^f	% in SBZ ^g	Telperiode
Fuut <i>Podiceps cristatus</i>	2	nee	NW-Europa (win)	1500	8,2%	1993-97
Geoorde Fuut <i>P. nigricollis</i>	2	nee	West-Palearctisch	1000	2,0%	1993-97
Lepelaar <i>Platalea leucorodia</i>	1	nee	Oost-Atlantisch	30	2,9%	1993-97
Brandgans <i>Branta leucopsis</i>	1	nee	Rusland/ NW-Europa	1800	7,8%	1993-97
Rotgans <i>B. bernicla</i>	2	nee	W-Siberië/ NW-Europa	3000	1,1%	1993-97
Brilduiker <i>Bucephala clangula</i>	2	nee	NW-/ Midden-Europa	3000	1,4%	1993-97
Middelste Zaagbek <i>Mergus serrator</i>	2	nee	NW-/ Midden-Europa	1250	5,4%	1993-97
Kluut <i>Recurvirostra avosetta</i>	1	ja	W-Europa/ W-MidZee	225 bp	1,4%	1993-97
Grote Stern <i>Sterna sandvicensis</i>	1	ja	W-Europa/ W-Afrika	500 bp	4,2%	1993-97

- (a) De kwalificatie betreft in het gebied broedende (indien ingevuld met "ja") of niet-broedende vogels ("nee")
 (b) Omvang van de Nederlandse broedpopulatie (in paren), biogeografische populatie (Kuifduiker) of landelijke populatie (minimum aantal)
 (c) Aantal in het op vier na belangrijkste gebied (5e gebied) uitgedrukt als percentage van de landelijke broedpopulatie of biogeografische populatie (niet-broedvogels)
 (d) Aantal in het onderhavige gebied uitgedrukt als percentage van de landelijke broedpopulatie of biogeografische populatie (niet-broedvogels)
 (e) Biogeografische populatie waartoe de in Nederland pleisterende exemplaren van deze soort worden gerekend
 (f) Drempelwaarde zijnde 1% van de betreffende biografische populatie (biografische populatie en drempelwaarden van niet-broedende vogels ontleend aan Rose & Scott 1997, Waterfowl Population Estimates – 2nd edition. Wetlands International, Wageningen; broedvogels (paren) zie notitie "Selectie en begrenzing Vogelrichtlijngebieden", bijlage 2B)
 (g) Aantal in het onderhavige gebied uitgedrukt als percentage van de biogeografische populatie

4.2 Andere relevante vogelsoorten

Andere soorten van Bijlage I waarvoor het gebied van betekenis is, zijn: Bruine Kiekendief, Zwartkopmeeuw, Visdief, Dwergstern (broedvogels); Kleine Zwaan, Nonnetje, Kluut, Goudplevier, Rosse Grutto (niet-broedvogels). Andere trekkende vogelsoorten waarvoor het gebied van betekenis is als overwinteringsgebied en/ of rustplaats: Dodaars, Aalscholver, Kolgans, Grauwe Gans, Bergeend, Krakeend, Smient, Wilde Eend, Pijlstaart, Wintertaling, Slobeend, Meerkoet, Scholekster, Bontbekplevier, Strandplevier, Zilverplevier, Bonte Strandloper, Wulp, Tureluur, Steenloper. De platen en stranden (cq. drooggevalle gronden) zijn verder van belang als broedgebied voor Bontbekplevier en Strandplevier (trekvoegels opgenomen in de nationale lijst van met uitroeiing bedreigde of speciaal gevaar lopende soorten). De biotopen van deze vogels hebben mede de begrenzing van dit gebied bepaald.

4.3 Plaatselijke omstandigheden

De broedkolonie van Grote Sterns bevindt zich op de Hompelvoet (soms Markenje); het voedselgebied van deze vogels bestrijkt een groot deel van SBZ Voordelta. Broedvogels van schaars begroeide plekken, zoals Visdief, Kluut, Bontbekplevier en Strandplevier, komen verspreid voor langs de eilanden (Hompelvoet, Markenje, Veermansplaat), Slikken van Flakkee en op enkele andere geschikte plekken. Hetzelfde geldt voor de Dwergstern waarvan aantal en verspreiding binnen het

gebied van jaar tot jaar echter sterk wisselen. In de trektijd zijn steltlopers vooral aanwezig op de zuidelijke Slikken van Flakkee en de Slikken van Bommenede. Het open water van het Grevelingenmeer fungeert als voedselgebied voor de diverse soorten vis- en benthozetende watervogels (Fuut, Geoorde Fuut, Kuifduiker, Aalscholver, Brilduiker, Middelste Zaagbek, Visdief). De Meerkoet wordt vooral aangetroffen langs de Grevelingendam en in het zuidwesten van het gebied. Voor viseters is het zelfs het belangrijkste gebied in de Delta. De Fuut foerageert vooral langs de diepe geulen tussen Brouwersluis en Den Osse. De Geoorde Fuut, die vooral wordt aangetroffen in het gebied ten noorden van de Hompelvoet oostelijk tot de Grevelingendam, gebruikt de rustige ondiepe delen van het meer ook als ruigebied. Concentraties van de Dodaars zijn o.a. aangetroffen langs de Grevelingendam en in de Geul van Bommenede. Lepelaars uit de broedkolonie SBZ Voornes Duin gebruiken het gebied als voedselgebied; in de nazomer fungeert de Grevelingen bovendien als pleisterplaats. Favoriete plekken zijn Hompelvoet (zowel de oeverzones als de meertjes op het eiland waar wordt gedronken), Veermansplaten, Slikken van Bommenede/ Kleine Stampersplaat en Slikken van Flakkee-Zuid (grote kreek). De Kleine Zilverreiger heeft een vergelijkbare verspreiding binnen het gebied. Bergeend, diverse zwemeenden en foeragerende steltlopers zoeken vooral de (slikkige) oeverzones op. In het oostelijk en westelijk deel van het gebied bevinden zich hoogwatervluchtplaatsen van steltlopers die in SBZ Oosterschelde voedselzoeken (o.a. Bonte Strandloper, Wulp, Tureluur). Brandganzen foerageren vooral op de Slikken van Flakkee-Zuid en in mindere mate op de Hompelvoet (mogelijk ook slaapplaats); er bestaat veel uitwisseling met SBZ Haringvliet. Rotganzen worden in het voorjaar vooral op de Hompelvoet en Markenje aangetroffen. Daarnaast zijn het open water en/ of diverse eilanden (o.a. Hompelvoet, Veermansplaat, Stampersplaat, Dwars in den Weg) in gebruik als rustplaats voor vele soorten zwanen, ganzen en eenden⁸. Het meer vormt in het broedseizoen een voedselgebied voor Aalscholvers afkomstig uit de broedkolonie SBZ Voornes Duin. Aalscholvers, die overnachten in het westelijk deel van het meer (Markenje, Hompelvoet), foerageren vooral in de Voordelta. Brilduikers overnachten vooral op het binnendijks gelegen Dijkwater (dat ook onderdeel uitmaakt van het aangewezen gebied) en nabij de plassen bij de Punt. Een deel van de op de Grevelingen foeragerende Middelste zaagbekken overnacht in SBZ Krammer-Volkerak. De Slechtvalk wordt verspreid in het gebied aangetroffen en met name in de buurt van watervogelconcentraties.

4.4 Overige vogelsoorten

In het gebied komen verder nog de volgende broedvogels van Bijlage I onregelmatig of in relatief kleine aantallen voor: Noordse Stern, Velduil, Blauwborst.

5. Beleid en beheer

Beleid en beheer van de sbz en wetland "Grevelingen" zijn gericht op de instandhouding en ontwikkeling van de vogelkundige (en andere voor het wetland geldende) waarden van het gebied zoals beschreven in paragraaf 3 en 4. Dit betekent onder meer het volgende:

- het gebied de Grevelingen maakt deel uit van de kerngebieden van de Ecologische Hoofdstructuur van Nederland zoals aangegeven in het Natuurbeleidsplan (1990). Het beleid in deze gebieden is gericht op het

⁸ De slaapplaatsfunctie van het gebied voor ganzen wordt onderschat omdat de tellingen overdag zijn verricht (vgl. *Vogelconcentraties en vogelbewegingen in Zeeland*, Mostert et al. 1990, Rijkswaterstaat, Middelburg)

veiligstellen en vergroten van de bestaande natuurwaarden.

- In het Structuurschema Groene Ruimte (SGR) is het beleid m.b.t. de Ecologische Hoofdstructuur ruimtelijk verankerd. Hierin is het gebied aangeduid als kerngebied. Het beleid ten aanzien van kerngebieden is gericht op het veiligstellen en vergroten van bestaande natuurwaarden.
- In het Streekplan Zuid-Holland Zuid zijn de slikken en platen aangeduid als 'natuur-gebied-bestaand'; het water is aangeduid als 'waternatuurgebied' en 'overig water'.
In het Streekplan Zeeland (1997) is de Grevelingen aangeduid met 'water: ecologische ontwikkeling richtinggevend', en 'watersportzone'. Het gehele Zeeuwse deel van de Grevelingen is voorts aangeduid als 'recreatieve ontwikkelingszone', met uitzondering van het centrale deel.
- Provinciaal Milieubeleidsplan
Vrijwel de gehele Grevelingen binnen de provincie Zeeland, is aangewezen als 'integraal milieubeschermingsgebied'. De Grevelingen binnen de provincie Zuid-Holland is aangewezen als milieubeschermingsgebied voor stilte.
- Staatsbosbeheer heeft het merendeel van de drooggevallen gronden en ondiepe wateren, in eigendom deze zijn sinds 1989 in erfpacht uitgegeven aan het Natuur- en Recreatieschap De Grevelingen. Staatsbosbeheer treedt op als beheerder, in opdracht van het schap. De diepe wateren zijn in beheer bij Rijkswaterstaat. De doelstelling voor het beheer van het gebied zijn eenvoudig gesteld de instandhouding en ontwikkeling van een gezond ecosysteem van een kusthaf en de ontwikkeling en instandhouding van een watersport- en oeverrecreatiegebied met een capaciteit van 2 miljoen bezoekers per jaar. Door middel van zonering wordt gestreefd naar een evenwichtige verdeling van de ontwikkelingsmogelijkheden voor beide hoofdfuncties.

6. Andere gebruiksfuncties in het gebied

6.1 Algemeen

In het aangewezen gebied zijn diverse bestaande functies aanwezig, zoals recreatie, visserij, jacht en waterbeheer. Voor deze functies geldt dat het huidige gebruik de in het gebied aanwezige vogelkundige waarden niet in de weg heeft gestaan en dus in beginsel, binnen het kader van de vigerende wet- en regelgeving, kan worden voortgezet; daar waar beheer en regulier onderhoud worden uitgevoerd mede gericht op de instandhouding en ontwikkeling van vogelkundige waarden heeft dit beheer daaraan een positieve bijdrage geleverd.

6.2 Gebruiksfuncties

De hiernavolgende korte opsomming van de verschillende huidige gebruiksfuncties is louter beschrijvend van aard en heeft niet de opzet volledig en uitputtend te zijn.

- recreatie: De Grevelingen heeft een belangrijke functie voor de recreatie. Van de oeverrecreatie is 90 % van de bezoekers geconcentreerd op recreatieterreinen langs de Brouwersdam en de Grevelingendam. Het gebied vervult eveneens een belangrijke functie voor de snelle watersport en voor sportduikers. Voor de snelle watersport zijn bepaalde zones aangewezen. Met uitzondering van een groot deel van de Slikken van Flakkee, en enkele eilanden is het gehele gebied voor het publiek vrij toegankelijk; wel zijn voor veel plaatsen toegangsregels van kracht.

- visserij: De Grevelingen is op grond van de Visserijwet aangewezen als binnenwater. De visserij wordt gezien als een afgeleide van de natuurdoelstelling. Het visrecht berust bij het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en wordt verhuurd. Beroepsvisserij wordt uitgeoefend door een vijftal aalvissers. Sinds 1987 zijn de vangsten sterk teruggelopen. In het gebied zijn verder meerdere oesterbedrijven actief, maar door oesterziekte Bomenia zijn de kweekresultaten sinds 1988 sterk verminderd.
- jacht: Het beleid van het Natuur- en Recreatieschap De Grevelingen ten aanzien van de jacht is: geen jacht, tenzij. In het gebied vindt derhalve uitsluitend jacht plaats ter bestrijding van wildschade. Bij aanwezigheid van pleisterende en foeragerende vogels, in het recreatieseizoen en weekends wordt niet gejaagd.
- waterbeheer: Na de afsluiting is een vast peil van ca. 20 cm - NAP ingesteld. Per jaar wordt het totale watervolume van de Grevelingen bijna tweemaal door Noordzeewater vervangen. Onder invloed van de wind kunnen de waterstanden nog wel behoorlijk fluctueren. Het waterbeheer is sturend voor de visstand.

7. Gevolgen van de aanwijzing als speciale beschermingszone en wetland

7.1 Speciale beschermingszone

7.1.1 Rechtsgevolgen in de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn

Het aanwijzen van een gebied als sbz ter uitvoering van de Vogelrichtlijn heeft op grond van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn bepaalde rechtsgevolgen. De belangrijkste artikelen van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn zijn opgesomd in Bijlage B van deze nota van toelichting. In de hiernavolgende paragraaf volgt een korte uiteenzetting waarna telkens wordt aangegeven op welke wijze de Nederlandse regering invulling geeft aan de Europeesrechtelijke vereisten.

7.1.2 Korte beschrijving en doorwerking in het nationale rechtsstelsel

- I. De Vogelrichtlijn schrijft voor alle onder de bescherming van de Vogelrichtlijn vallende vogelsoorten beschermende maatregelen voor. De Nederlandse overheid geeft invulling aan de verplichting tot instandhouding van de sbz's door de wijze waarop zij met de belangen van vogels omgaat in de ruimtelijke ordening op rijks-, provinciaal en gemeentelijk niveau. Dit gebeurt door het toekennen van functies aan gebieden waar vogels hun leefgebied in hebben. Op rijksniveau is dat vastgelegd in de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) van het Structuurschema Groene Ruimte (1995). De in het kader van de Vogelrichtlijn aangewezen gebieden, liggen voor het overgrote deel binnen de grenzen van deze Ecologische Hoofdstructuur. In de EHS genieten de natuurwaarden een bijzondere bescherming, die in streek-, en bestemmingsplannen zijn doorwerking dient te hebben. Een aantal gebieden geniet bijzondere bescherming doordat deze gebieden zijn aangewezen als beschermd natuurmonument of staatsnatuurmonument in de zin van de Natuurbeschermingswet. In deze gebieden kan met behulp van een beheersplan het beheer worden geregeld met de eigenaar. Bovendien zijn alle schadelijke handelingen vergunningplichtig zodat op die wijze de voorgeschreven afweging van belangen kan plaatsvinden. Voorts worden de leefgebieden van vogels beschermd door de wijze waarop in het beheer van bossen en andere natuurgebieden van natuurbeschermingsorganisaties en particulieren, rekening wordt gehouden met vogels. Door het sluiten van overeenkomsten met landgebruikers wordt ook nog nestgelegenheid gegeven aan weidevogels en worden overwinterende ganzen en zwanen in de gelegenheid gesteld te foerageren op landbouwgrond.

De overige rechtsgevolgen zijn ontleend aan artikel 6 lid, tweede, derde en vierde lid, van de Habitatrichtlijn, dat ook van toepassing is op sbz's Vogelrichtlijn (artikel 7 Habitatrichtlijn).

- II. Artikel 6, tweede lid van de Habitatrichtlijn stelt de verplichting passende maatregelen te treffen om te zorgen dat de kwaliteit van de leefgebieden van soorten in de sbz's niet verslechtert. Ook mogen er geen storende factoren optreden voor de soorten waarvoor de sbz's zijn aangewezen voor zover die factoren - gelet op de doelstelling van de Vogelrichtlijn - een significant effect zouden kunnen hebben.

In de aangewezen sbz's zijn diverse bestaande functies aanwezig. Onder bestaand gebruik wordt in ieder geval verstaan het bestendig gebruik op het moment van aanwijzing of het gebruik gebaseerd op een van overheidswege genomen besluit of verkregen toestemming. Het bestaand gebruik moet tevens passen binnen de vigerende wet- en regelgeving. Bovendien kunnen in het kader van de Vogelrichtlijn bestaande activiteiten en intensivering van deze activiteiten, voorzover er geen sprake is van significante verstoring van de in het geding zijnde vogelkundige waarden in het desbetreffende gebied, nu en in de toekomst zonder problemen plaatsvinden. Deze besluitvorming over al of niet significante aantasting van vogelkundige waarden vindt plaats in daarvoor relevante wettelijke kaders.

Voor deze functies geldt dat het huidig gebruik de in het gebied aanwezige vogelkundige waarden niet in de weg heeft gestaan en dus in beginsel, binnen het kader van vigerende wet- en regelgeving, kan worden voortgezet. Daar waar beheer en regulier onderhoud worden uitgevoerd mede gericht op de instandhouding en ontwikkeling van vogelkundige waarden, heeft dit beheer daaraan een positieve bijdrage geleverd. Een aanwijzing als sbz is derhalve nu geen reden om na aanwijzing anders tegen het zodanig gebruik aan te kijken. Een en ander komt anders te liggen indien op enig moment mocht blijken dat in (een deel van) de sbz toch een vorm van gebruik bestaat die significant nadelige effecten heeft op de op grond van de Vogelrichtlijn te beschermen vogelkundige waarden. In dat geval is de Nederlandse regering conform het gestelde in artikel 6, tweede lid, van de Habitatrichtlijn gehouden passende maatregelen te nemen.

- III. Bij de overige rechtsgevolgen gaat het om procedureregels die moeten worden gehanteerd in het geval dat - in afwijking van de beschermingsvereisten van de vogels en de eisen die aan leefgebieden van vogels gesteld moeten worden - plannen of projecten worden ontwikkeld die mogelijk significante gevolgen hebben voor de speciale beschermingszones. (artikel 6, derde en vierde lid, van de Habitatrichtlijn).

Het afwegingskader zoals verwoord in artikel 6 Habitatrichtlijn is in soortgelijke bewoordingen terug te vinden in de afwegformules die zijn opgenomen in de Planologische Kernbeslissing Structuurschema Groene Ruimte en de Planologische Kernbeslissing Waddenzee (kamerstukken II 1992/93, 22605, nrs. 33 en 34) en werkt zo in de besluitvorming omtrent plannen en projecten door. Belangrijke wettelijke kaders daarvoor zijn onder andere de Wet op de Ruimtelijke Ordening en de Natuurbeschermingswet.

Ter verdere ondersteuning wordt op korte termijn een Algemene Maatregel van Bestuur opgesteld waarmee genoemd afwegingskader wordt vastgelegd. Artikel 29 van de Natuurbeschermingswet 1998 biedt de mogelijkheid deze AMvB op te stellen. In de AMvB zal worden opgenomen dat besluitvorming over realisatie van

plannen en projecten in Vogelrichtlijn- en Habitatrichtlijngebieden onderhevig is aan artikel 6, derde en vierde lid, van de Habitatrichtlijn.

7.2 Wetland

De rechtsgevolgen van de aanwijzing van een gebied als wetland vertonen verwantschap met die van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn.

Aanwijzing als wetland betekent verder dat artikel 4.9 van de Wet milieubeheer van toepassing wordt. Dit houdt in dat provinciale staten in het provinciaal milieubeleidsplan een wetland aanduiden als een gebied waarin de kwaliteit van het milieu of van een of meer onderdelen daarvan bijzondere bescherming behoeft. Een dergelijke verplichting geldt, behoudens bij de aanwijzing anders is bepaald. De verhouding tussen de aanwijzing als wetland en art. 4.9 van de Wm wordt, voorzover hieraan thans nog geen invulling is gegeven, nog in een later besluit geregeld.

Bijlage A

Biotoopbeschrijvingen Vogelrichtlijnsoorten

Futen concentreren zich na het broedseizoen op de grotere zoete of zoute wateren om te ruien. Vooral het IJsselmeer en in mindere mate het Deltagebied en de Waddenzee zijn belangrijke ruigebieden. Tijdens de rui verliezen Futen hun vliegvermogen waardoor ze extra gevoelig zijn voor verstoring; overdag en midden in de nacht wordt dan dichtbij de oevers gerust, terwijl in de vroege morgen en de namiddag op open water wordt gefoerageerd. Na de ruiperiode worden vooral het IJsselmeergebied, de grote rivieren en het Deltagebied gebruikt. Bij strenge vorst ligt het zwaartepunt van de verspreiding in het Deltagebied, langs de rivieren en langs de Noordzeekust. Voor het broedseizoen verzamelen Futen zich eveneens in grote groepen in de grote wateren. Het voedsel van de Fuut bestaat hoofdzakelijk uit vis en aquatische insecten.

De *Kuifduikers* heeft een voorkeur voor zoute of brakke wateren, en wordt sporadisch in zoete wateren in het binnenland gezien. Vooral de westelijke Waddenzee en het Deltagebied zijn van belang voor overwinterende Kuifduikers. De Hollandse kust en de Noordzee worden in veel mindere mate gebruikt. Kuifduikers foerageren voornamelijk op vis en kreeftachtigen.

De *Geoorde Fuut* broedt in kleine, ondiepe, productieve zoetwaterplassen met een weelderige begroeide, redelijk vlakke oever. Buiten de broedtijd bevinden de niet broedende vogels zich voornamelijk in het westelijke Waddengebied en op het Grevelingenmeer (tevens ruigebied). In herfst en winter worden vooral zoute en brakke wateren gebruikt. In de westelijke Waddenzee, Grevelingenmeer en Veerse Meer komen dan grote concentraties voor. Op de Noordzee worden ze zelden waargenomen. Het voedsel bestaat hoofdzakelijk uit insecten, weekdieren en kreeftachtigen. De soort is minder dan de Fuut aangewezen op kleine vis.

De *Kleine Zilverreiger* heeft een voorkeur voor ondiepe meren, rivieren, plassen en poelen, of zoute en brakke wateren, doorgaans met weinig begroeiing. Het voedsel van de Kleine Zilverreiger bestaat voornamelijk uit vis, amfibieën en insecten, die al wadend door het ondiepe water worden gevangen. Waarnemingen zijn vooral afkomstig uit het Delta-, Wadden-, IJsselmeer- en rivierengebied.

De *Lepelaar* heeft een voorkeur voor dynamische milieus op de overgang tussen zoet en zout. Vooral in het voorjaar bestaat het voedsel uit zoetwaterprooien (o.a. stekelbaars), die worden gezocht in ondiepe poldersloten, ondiepe platen en oeverzones van grote meren en moerassen. Aan de kust wordt in het late voorjaar en zomer ook veel gefoerageerd op zoute prooien (o.a. garnalen) in de getijdengebieden. Het foerageergebied strekt zich uit tot op 40 km van de broedkolonies. In de nazomer verzamelen lepelaars zich in de grote wateren met een gunstig voedselaanbod en diverse andere veilige rustplaatsen, zoals Lauwersmeer, Oostvaardersplassen, Waddengebied en Deltagebied.

Brandganzen afkomstig uit de Russische broedgebieden concentreren zich in het najaar in het noordoosten van het land, vooral rond het Lauwersmeer en langs de Fries-Groningse kust, waar wordt gefoerageerd op grazige en beweide kwelders, zeekraal en cultuurgrasland. Kleinere concentraties bevinden zich in ZW-Friesland en in het noordelijk Deltagebied, waar hoofdzakelijk op intensief beheerde graslanden en op beweide grasgorzen en slikken wordt gefoerageerd. In januari heeft het zwaartepunt van de verspreiding zich enigszins verlegd naar ZW-Friesland, in

Flevoland en in het noordelijk Deltagebied. In strenge winters worden de noordelijke pleisterplaatsen verlaten. Ook in de wintergebieden foerageren Brandganzen voornamelijk op grasland en plaatselijk ook op akkerland (wintergranen, stoppelvelden, groenbemesters, graszaad en spruitjes). Vanaf februari vindt de terugtrek plaats en in maart bevinden zich de grootste aantallen op kwelders en graslanden van Fries-Groningse kust, Dollard en ZW-Friesland. De slaapplaatsen bestaan uit rustige, zoete of zoute wateren, zand- of modderbanken en kunnen op enkele tientallen kilometers van de foerageergebieden liggen.

De *Rotgans* is gebonden aan de kustzone en verblijft van oktober tot maart vrijwel uitsluitend in het Wadden- en Deltagebied. De soort foerageert in het najaar vooral op wadplaten en slikken in het getijdengebied en in het Deltagebied ook op grasland. Vooral in het Deltagebied en in mindere mate in het Waddengebied, schakelen vele 's winters over op het foerageren in binnendijkse gebieden, zoals graslanden en akkers (wintergranen en graszaad). Vanaf februari nemen vooral in het Waddengebied de aantallen sterk toe en komen dan behalve op de eilanden ook veel voor langs de Fries-Groningse kust. In het voorjaar wordt veelal overgeschakeld naar buitendijkse kwelders. De slaapplaatsen bevinden zich nabij de voedselgebieden, op open water, zandbanken of kwelders.

De *Brilduiker* verblijft buiten de broedtijd zowel op zoete als zoute wateren. Vooral in het Deltagebied en het IJsselmeergebied komen 's winters grote concentraties voor. Daarnaast zijn het rivierengebied, de westelijke Waddenzee en verschillende wateren in West- en Noord-Nederland van belang. In strenge winters neemt het belang van het Deltagebied en de westelijke Waddenzee toe, terwijl de aantallen in het rivierengebied laag blijven. De nachtelijke slaapplaatsen bestaan uit rustige, beschutte wateren. Het voedsel bestaat vooral uit dierlijk materiaal (o.a. schelpdieren, kreeftachtigen, insecten en kleine vis) dat al duikend tot op enkele meters diepte wordt gevangen.

De *Middelste Zaagbek* is als viseter gebonden aan open, zoete of zoute wateren. Belangrijke pleisterplaatsen zijn het westelijke Waddengebied, het IJsselmeer en het Deltagebied (vooral Grevelingen, Veerse Meer). In het binnenland zijn de aantallen meestal gering. Langs de Noordzeekust van de Waddeneilanden, Holland en in de Voordelta worden vooral trekkende en sporadisch zwemmende exemplaren gezien.

De *Slechtvalk* jaagt vooral op vogels die in de vlucht worden gevangen. Als overwinteringsgebied prefereert de soort daarom open landschappen met voldoende prooiaanbod en uitkijkposten, zoals open wateren en agrarische gebieden. Vooral in het Waddengebied, het Deltagebied, langs de Hollandse kust en het IJsselmeergebied worden veel Slechtvalken gezien. Maar ook langs de grote rivieren en bij plassen met veel waterwild, zoals in de Zaanstreek wordt de soort veel gezien. Minder talrijk, maar geen uitzondering, is de soort in de hogere delen van Nederland, waar ze vooral voorkomen in heidegebieden en hoogveengebieden. Hier bestaat het voedsel vooral uit Houtduiven die gevangen worden boven agrarische gebieden.

De *Kluut* nestelt op kale of schaars begroeide, vaak buitendijkse terreinen, zoals kwelders, strandvlakten, zandplaten, afgesloten zeearmen, inlagen en kreken, opspuitterreinen en ingepolderde gebieden. In de kuststreek wordt ook binnendijks gebreed op akkers en graslanden. De foerageergebieden en slaapplaatsen bevinden zich in de buurt van het nest en bestaan uit ondiepe wateren met een zachte slibrijke bodem. Het broedvoorkomen is grotendeels beperkt tot het Wadden-, Delta- en IJsselmeergebied. Daarnaast zijn een aantal zoetwatergebieden in het

westen van het land en het rivierengebied van belang. Na de broedtijd concentreert de soort (zowel eigen broedvogels, hun jongen als vogels van elders) zich in de meest slibrijke delen van het Waddengebied, het Deltagebied en de Oostvaardersplassen.

De in kolonies nestelende *Grote Stern* broedt vrijwel uitsluitend op rustige, schaars begroeide eilandjes langs de kust, in het Wadden- en Deltagebied, alsmede op opgespoten terreinen langs de kust. De soort is als viseter aangewezen op foerageergebieden op zee tot op een afstand van 45 km van de kolonie, hoewel het merendeel foerageert binnen 25 km. Als rustgebieden en voorverzamelplaatsen voor de trek maakt de soort gebruik van strand- en wadvlakten, zandbanken en andere lage zandige gebieden langs de kust.

De *Dodaars* broedt in ondiepe of dicht begroeide delen van zoetwatermoerassen, plassen, vennen, sloten, meren en infiltratiegebieden in de duinen met voldoende ondergedoken vegetatie. De soort tolereert ook vegetatie boven water zolang dit het duiken niet belemmert. Ze schuwen de nabijheid van mensen niet en komen ook veel voor in recreatiegebieden en stadsgrachten. In de broedtijd worden grote open watervlakten vermeden, maar buiten de broedtijd komt de soort ook veel voor op de grotere meren en in de estuaria, maar vrijwel nooit op open zee. Vooral het Deltagebied en daarnaast zijn het rivierengebied, Noord-Holland en Overijssel belangrijk als overwinteringsgebied. Met uitzondering van de droge zandgronden komt de soort in geheel Nederland voor, hoewel in de winter grote delen van noordoost-Nederland en de oostelijke Waddeneilanden worden verlaten. De soort leeft vooral van insecten, weekdieren, kreeftachtigen en vis.

De in Nederland broedende ondersoort van de *Aalscholver* *Phalacrocorax carbo sinensis* broedt vooral in bomen (vooral wilgen, elzen en populieren) en andere verticale landschapselementen in de buurt van visrijke wateren in het binnenland en langs de kust. Vooral het IJsselmeergebied vormt een belangrijk broedgebied. Daarnaast zijn er belangrijke kolonies in Zuid-Holland en Overijssel en verschillende kleinere kolonies verspreid over het land. Aalscholvers zijn viseters die vaak in grote groepen en tot op grote afstand van de kolonie (tot 60 km) foerageren. In het najaar zijn vooral het Wadden-, het IJsselmeer- en Deltagebied van belang als slaap- dan wel foerageergebied. Tijdens de winter maakt de soort gebruik van zeer uiteenlopende rustgebieden, zoals zandbanken, rotsen, platgeslagen rietvelden, bomen, palen, strekdammen en menselijke constructies zoals huizen, schepen, boeien en hoogspanningsmasten. Vooral het in het IJsselmeergebied, langs de grote rivieren, in het Deltagebied en in de Biesbosch verblijven 's winters grote aantallen.

De *Kleine Zwaan* is een wintergast van oktober tot april. De soort, die vroeger vooral foerageerde op fonteinkruidvelden langs de randen van het IJsselmeer, heeft zich in recente tijd tot een cultuurvolger ontwikkeld met een brede voedselkeuze. Wanneer (ondergedoken) fonteinkruidvelden als voedselbron uitgeput raken, wordt overgeschakeld op oogstresten (suikerbieten of aardappelen), grasland en akkerbouwgewassen (wintergranen). In de loop van de winter neemt grasland in belang toe. 's Winters zijn de pleisterplaatsen vooral gelegen in Lauwersmeer, IJsselmeergebied, Deltagebied en het rivierengebied. De verspreiding is behalve van het voedselaanbod, ook afhankelijk van de aard van de winter. In milde winters verblijven de meeste rond de Randmeren, maar bij strenge vorst verplaatsen zij zich vaak naar het Deltagebied. Het rivierengebied wordt vooral bij hoge rivierstand veel gebruikt en vooral als dat samenvalt met strenge vorst nemen de aantallen hier toe. De slaapplekken bestaan uit open zoete of zoute wateren of zand- en modderbanken tot op enkele tientallen kilometers van de voedselgebieden.

De *Kolgans* is een wintergast, die pas in november in Nederland arriveert en dan voornamelijk in Zuidwest-Friesland verblijft. Maximum aantallen worden in januari waargenomen. Ook dan ligt het zwaartepunt in Friesland, en daarnaast vormen o.a. Noordwest-Overijssel, de IJssel, de Gelderse Poort en de Alblasserwaard belangrijke pleisterplaatsen. Het overgrote deel foerageert op grasland en daarnaast op akkerland (wintergraan, bieten, aardappelen, koolzaad en stoppelvelden). In de kleigebieden in Zeeland en Flevoland neemt het belang van gras en wintergranen in de loop van het seizoen toe ten koste van oogstresten, die meestal snel worden ondergeploegd. Als slaapplekken worden ofwel de foerageergebieden, of allerlei wateren (zoet of zout), en zand- en modderbanken gebruikt, die op enkele tientallen kilometers van de foerageergebieden kunnen liggen.

De *Grauwe Gans* is in Nederland zowel broedvogel als wintergast. Aan het eind van het voorjaar verzamelen zich grote ruiconcentraties van de Grauwe Gans in de Oostvaardersplassen in Zuidelijk Flevoland, waar ze vooral foerageren op riet, terwijl vlak ervoor en vlak erna ook veel op gras wordt gefoerageerd. Daarnaast kunnen op verschillende plaatsen in Nederland ruiconcentraties worden aangetroffen, vooral in de Gelderse Poort, op de Ventjagersplaten en op de Maasplassen. De eerste trekkers concentreren zich in augustus vooral in de grootschalige landbouwgebieden, zoals het Lauwersmeer en de Flevopolders, waar vooral op stoppelvelden wordt gefoerageerd. De grootste aantallen worden in oktober/ november gezien met belangrijke concentraties in Lauwersmeer, Zuidwest-Friesland, IJsseldelta, Zuidelijk Flevoland en noordelijke Delta, waar voornamelijk op stoppelvelden en oogstresten van suikerbieten wordt gefoerageerd. In november vindt massale wegtrek plaats, maar langs de Westerschelde blijven grote aantallen overwinteren. Hier wordt voornamelijk gefoerageerd op ondergrondse knollen of worteldelen van zeebies, zeeaster, riet of lisdodde, maar ook wel op grasland en kwelders. De slaapplekken bevinden zich tot op enkele tientallen kilometers van de foerageergebieden, op zoet of zout water, zand- en modderbanken.

De *Bergeend* concentreert zich na het broedseizoen vooral in de kustzone (o.a. Westerschelde, Haringvliet en Waddenzee) en op de Steile Bank. In juli vindt er langs de Hollandse kust massale trek plaats die vertrekken naar de Duitse ruigebieden. Sinds het begin van de jaren negentig gebruiken grote groepen ook het Nederlandse Waddengebied om te ruien, en daarnaast komen kleinere ruiconcentraties voor in Westerschelde, Haringvliet en Lauwersmeer. Vanaf september nemen de aantallen vooral in het Waddengebied en iets later ook in het Deltagebied (en vooral in strenge winters) sterk toe. De enige andere plaatsen waar incidenteel grote groepen Bergeenden overwinteren is langs de Randmeren en in het Oostvaardersplassen. De soort foerageert veelal op het drooggevalen wad op schelpdieren en kreeftachtigen en tijdens de rui ook op open water waar wordt gefoerageerd op wieren en de daarop vastgehechte poliepen. Rustende Bergeenden gebruiken voornamelijk open zandige gebieden, zoals stranden, wadplaten en opspuiterreinen.

De *Krakeend* komt voor op allerlei zoete of zoute wateren. In augustus bevinden de belangrijkste pleisterplaatsen zich in Friesland, de Flevopolders, de Biesbosch, de infiltratiegebieden in de duinen en langs de randen van het IJsselmeergebied. In de winter zijn vooral het IJsselmeergebied, de noordelijke Delta en het benedenrivierengebied van belang en daarnaast allerlei wateren in Utrecht, Noord- en Zuid-Holland en Friesland. In de loop van de winter worden de noordelijke gebieden en in strenge winters ook het IJsselmeer- en rivierengebied grotendeels verlaten. Op de hogere zandgronden en in het heuvelland van Zuid-Limburg is de

soort schaars. Krakeenden zijn planteneters, die foerageren langs de oevers van de wateren (o.a. op wieren op basaltblokken) waar ze verblijven.

De *Wilde Eend* heeft een brede voedselkeuze en komt in allerlei biotopen en verspreid over heel Nederland voor. Ze hebben een voorkeur voor waterrijke gebieden met voldoende dekking. Ze schuwen de nabijheid van de mens niet en zijn ook in het stedelijke gebied, in vijvers en grachten talrijk (veelal in gezelschap van tamme vogels). In juli en augustus komen grote ruiconcentraties vooral voor in de Oostvaardersplassen, de Biesbosch, de Dollard en het Deltagebied. In september en oktober verblijven in het Deltagebied, het IJsselmeergebied en de Waddenzee grote aantallen Wilde Eenden en in november nemen ook in het rivierengebied de aantallen sterk toe. In tegenstelling tot veel andere eendensoorten is de verspreiding van de Wilde Eend nauwelijks vorstafhankelijk. Wilde eenden foerageren in en rond de pleisterplaatsen, maar ook foerageervluchten van enkele tientallen kilometers naar geschikte agrarische gebieden (zowel akkerland als grasland) zijn niet ongewoon.

De *Smient* verblijft vooral van oktober tot maart in ons land; met name in zachte winters zijn er grote aantallen aanwezig. Verreweg de meeste houden zich op in de kuststrook en in natte veenweidegebieden van Noord-Holland en Friesland; daarnaast in de polders van Zuid-Holland en Utrecht, rond het IJssel- en Markermeer en langs de grote rivieren. In de loop van het winterseizoen verplaatsen de voedselgebieden zich van de kust naar natte graslanden; het belang van binnendijkse terreinen en het rivierengebied neemt dan toe. In strenge winters verblijft het merendeel in het Deltagebied. Overdag wordt gebruik gemaakt van open water om te rusten; de rustplaatsen liggen tot op enkele kilometers van de voedselgebieden.

De biotoop van de *Wintertaling* bestaat uit allerlei ondiepe, zowel zoete als zoute wateren. Tijdens en direct na de broedtijd concentreren Wintertalingen zich in de Biesbosch, de Dollard en zuidelijk Flevoland om te ruien. In augustus nemen de aantallen vooral in het Waddengebied, het Lauwersmeer, de Dollard en in zuidelijk Flevoland sterk toe. 's Winters en vooral bij koud weer is de verspreiding grotendeels beperkt tot het zuiden en het zuidwesten van het land, hoewel in milde winters ook in en rond het IJsselmeer, in het Lauwersmeer, de Dollard, Overijssel en Noord-Holland belangrijke aantallen voorkomen. Vooral het rivierengebied en het Deltagebied nemen bij strenge vorst sterk in belang toe. In het voorjaar verschuift het zwaartepunt weer naar het noorden. Wintertalingen foerageren voornamelijk op zaden in en rond de wateren waar ze verblijven.

De winterbiotoop van de *Pijlstaart* beperkt zich hoofdzakelijk tot de kustgebieden. Ze komen in het najaar en de winter veel voor op kwelders, slikken, zandplaten en akkerland (gemaaide graanvelden), terwijl ze in het voorjaar een voorkeur hebben voor ondiepe zoetwaterplassen en drassige graslanden. In het najaar beperkt de verspreiding zich grotendeels tot het Waddengebied, waarna ook de meer zuidelijke gebieden zoals Flevoland en uiteindelijk het Deltagebied worden gebruikt. In de winter verblijven de grootste aantallen in het Wadden- en Deltagebied en kleinere aantallen in het IJsselmeergebied en langs de grote rivieren. In strenge winters neemt het belang van het Deltagebied sterk toe. In het voorjaar kan de presentie op de ondergelopen uiterwaarden in het rivierengebied sterk toenemen.

De *Slobeend* is gebonden aan zoet of zout water. In de nazomer komen grote aantallen voor in het IJsselmeergebied en Zuidelijk Flevoland en wat later ook in het Lauwersmeer, het Delta- en rivierengebied. 's Winters en vooral in strenge winters

beperkt het voorkomen zich grotendeels tot het westen en zuidwesten van Nederland, vooral in Noord- en Zuid-Holland, het Deltagebied en het westelijke rivierengebied. In zachte winters zijn het oostelijke rivierengebied, zuidelijk Flevoland en Friesland eveneens van belang. Slobeenden foerageren al zwemmend op dierlijk en plantaardig plankton, dat ze met hun speciaal gebouwde snavel uit het water filteren.

Het *Nonnetje* is een wintergast en viseter, die afhankelijk is van visrijke zoete of zoute wateren. Vooral het Markermeer en in mindere mate het zuidelijk deel van IJsselmeer zijn belangrijk. Bij strenge vorst verblijven grote aantallen langs de grote rivieren en in het Deltagebied. Elders in het land komen kleinere aantallen voor op verschillende meren, plassen en vennen, beken en kanalen. De nachtelijke slaappleaatsen bestaan uit ongestoorde, beschutte wateren, zoals de Oostvaardersplassen, het Kinselmeer en de Gouwzee.

De *Bruine Kiekendief* heeft een voorkeur voor rietvelden voor de nestbouw. De soort broedt voornamelijk in rietmoerassen, oeverzones van meren, opspuitreinen en inpolderingen in de laaggelegen, natte gedeelten van Nederland en maakt weinig gebruik van het rivierengebied, de zandgronden in Brabant en Drenthe en uitgestrekte akkerlanden. Het foerageergebied omvat zowel rietmoerassen als de omringende agrarische gebieden (zowel akkerland als grasland), maar ook ruiglanden en jonge bosaanplant, en strekt zich uit tot ongeveer 7 km van het nest.

De *Meerkoet* heeft in de winter een voorkeur voor waterrijke gebieden. De soort gebruikt vooral grote open, zoete dan wel zoute wateren, en daarnaast allerlei wateren, verspreid over het hele land. Ook in het stedelijk gebied, in stadsparken, grachten en vijvers worden regelmatig Meerkoeten waargenomen. Van augustus tot september verblijven grote concentraties in het Lauwersmeer, het IJsselmeergebied en het Deltagebied. Van november tot maart zijn vooral het rivierengebied, het Deltagebied, de randen van het IJsselmeergebied, allerlei wateren in Noord- en Zuid-Holland en enkele Friese meren van belang. Bij strenge vorst verschuift het zwaartepunt naar het zuiden en neemt het belang van het Deltagebied en het rivierengebied toe. De slaappleaatsen bestaan uit rustige, open wateren en de oevers van allerlei wateren. Meerkoeten foerageren voornamelijk op plantaardig materiaal en schelpdieren, in het water of op de oevers, maar ook op akker- en grasland.

De *Scholekster* overwintert voornamelijk in kustgebieden met een rijk aanbod aan schelpdieren (met name kokkels en mossels). Vooral in het Wadden- en het Deltagebied concentreren zich na het broedseizoen grote aantallen om te ruien en om te overwinteren. In veel mindere mate wordt de Hollandse kust en binnenlandse gebieden gebruikt om te overwinteren. In de getijdengebieden wordt tijdens laag water gefoerageerd op schelpdieren. Bij uitzonderlijke omstandigheden in de Waddenzee worden de binnenlandse graslanden grenzend aan de kustgebieden veel gebruikt als foerageergebied. De gezamenlijke rustplaatsen liggen in de buurt van de foerageergebieden en bestaan uit rustige, open gebieden, zoals stranden, zandbanken, kwelders, dijken, graslanden en akkers.

De *Goudplevier* prefereert open grasland op zeeklei- of veenbodems en daarnaast akkerland. Gesloten graslanden worden grotendeels gemeden. Zowel in het voor- als in het najaar is de presentie het hoogst in de lage gedeelten van Noord- en West-Nederland, in de IJsseldelta en elders langs de grote rivieren. Na langdurige regenval zijn ze ook wel op akkerland te vinden. Op de hogere zandgronden en in de Flevopolders is de soort schaars. In de wintermaanden is de verspreiding grotendeels gelijk aan die in het voor- en najaar, maar ligt het zwaartepunt wat

meer in het westen van het land. In strenge winters wordt Nederland grotendeels verlaten. Zowel de foerageergebieden als drooggevallen zand- en modderbanken in het getijdengebied als slaap/rustplaats. In het najaar worden de bovengenoemde gebieden worden gebruikt als ruiplaats.

De *Zilverplevier* wordt het hele jaar door in Nederland gezien, maar voornamelijk tijdens de trek (april/mei en augustus-oktober). De soort heeft een voorkeur voor zoutwatermilieus en concentreert zich tijdens de trek in het Wadden- en Deltagebied, waar een deel van de vogels in het najaar een gedeeltelijke rui doormaakt. Ook in de wintermaanden is verspreiding grotendeels beperkt tot Wadden- en Deltagebied. In zeer geringe mate maken Zilverplevieren gebruik van geschikte binnenlandse gebieden. De soort foerageert in het getijdengebied met laag water op het drooggevallen wad en eten daar voornamelijk zeeduizendpoten. Met hoogwater gebruiken ze gemeenschappelijke rustplaatsen, die bestaan uit open, vlakke gebieden, zoals stranden, zandplaten en kwelders.

De *Bontbekplevier* broedt bij voorkeur op schaars begroeide plekken, zoals stranden (zand, schelpen, kiezel of rotsachtig), duinranden, laagtes bij zeedijken, strandweiden en oevers van meren, plassen en rivieren, maar ook op akker- en weiland, kunstmatige zandafzettingen en opspuitterreinen. Geheel kale vlaktes worden gemedend. De foerageergebieden liggen vlak bij het nest en bestaan uit zand- en modderbanken en oeverzones van rivieren en plassen. Het voedsel bestaat hoofdzakelijk uit wormen, weekdieren en kreeftachtigen. Vooral het Wadden- en Deltagebied zijn van belang voor broedvogels en daarnaast komen kleinere aantallen voor in het Amsterdamse havengebied en de Flevopolders. Ook in het najaar en de winter is de verspreiding grotendeels beperkt tot de kustgebieden. Tijdens de trek (augustus/september) zijn grote aantallen aanwezig in het Delta- en Waddengebied; kleinere aantallen rond het IJsselmeer, in de Flevopolders, langs het Noordzeekanaal en langs de rivieren. In de winter zijn de aantallen veel geringer en is vooral het Deltagebied van belang. De voorjaarsstrek beperkt zich in nog grotere mate dan de najaarsstrek tot het Delta- en het Waddengebied.

Broedgebieden van de *Strandplevier* worden gekenmerkt door kale of schaarse begroeiing in open terreinen in de omgeving van meestal zoute of brakke wateren, overwegend rustige zandstranden, zandduinen en schelpenstranden. Oneffen terreinen en geheel onbeschutte stranden worden gemedend. Tegenwoordig worden broedende Strandplevieren vooral aangetroffen in het Deltagebied en daarnaast in het Waddengebied en langs de randen van IJsselmeer. De huidige broedgebieden omvatten vooral drooggevallen platen en slikken en opgespoten terreinen, en in mindere mate natuurlijke binnendijkse en getijdengebieden. Strandplevieren foerageren voornamelijk op insecten en wormen in de buurt van het nest, op vloedmerken en in de intergetijdengebieden. In het najaar maken Strandplevieren gebruik van kale of schaars begroeide terreinen langs de kust. Deze ruiplaatsen grenzen aan voedselrijke gebieden en zijn veelal gevrijwaard van verstoring.

De *Rosse Grutto* heeft een voorkeur voor de kustgebieden. Vooral de redelijk zandige gebieden in het Wadden- en Deltagebied genieten de voorkeur. Met laag water wordt in het getijdengebied gefoerageerd op ongewervelde dieren en met hoog water wordt gezamenlijk gerust op stranden, zandplaten en kwelders. In het voorjaar foerageren Rosse Grutto's langs de Fries-Groningse, en op Texel ook veel op grasland. In het najaar worden het Wadden- en Deltagebied door een deel van de vogels gebruikt om te ruien. De presentie in Nederland is het hoogst tijdens de trektijd (april/mei en augustus-oktober). Ook in de winter is het voorkomen beperkt tot het Wadden- en Deltagebied. Met zeer strenge vorst neemt het belang van het

Waddengebied af en dat van het Deltagebied toe. In het binnenland is de soort schaars.

De *Wulp* heeft buiten het broedseizoen voorkeur voor kustgebieden. Vooral in de het Wadden- en Deltagebied komen grote aantallen voor, waar ze tijdens laagwater foerageren op drooggevallen platen en modderbanken. Tijdens hoog water maken ze gebruik van gemeenschappelijke rustplaatsen, die gelegen zijn op aangrenzende kwelders, grasachtige gebieden en ook op open, zandige gebieden. Delta- en Waddengebied zijn tevens belangrijke ruigebieden. Langs meren, rivieren en plassen, en op graslanden worden meer verspreid ook veelvuldig foeragerende en slapende Wulpen aangetroffen.

Buiten het broedseizoen houdt de *Tureluur* zich hoofdzakelijk op in de kustmilieus, in rustige, vochtige en open gebieden. Hier wordt gefoerageerd op ongewervelde dieren, zoals wormen, kleine kreeftachtigen en schelpdieren. Tijdens de trek concentreren zich grote aantallen in het Wadden- en Deltagebied, welke gebieden tevens dienst doen als ruiplaatsen. Ook tijdens de winter zijn dit de belangrijkste gebieden. Daarnaast verblijven kleinere aantallen langs de Noordzeekust, in het IJsselmeergebied, in Noord- en Zuid-Holland en langs de rivieren. Als rustplaats gebruiken Tureluurs rustige open gebieden, zoals stranden, kwelders en zand- en modderbanken.

De *Bonte Strandloper* heeft voorkeur voor het zoute milieu, vooral getijdengebieden met voldoende aanbod aan ongewervelde dieren, en in veel mindere mate gebieden in het binnenland, zoals de randen van het IJsselmeer, slikkige oevers van rivieren en andere wateren in Noord- en West-Nederland. De soort wordt het gehele jaar door in Nederland gezien, maar de hoogste presentie wordt bereikt tijdens de trek (maart/april en augustus/november). In het najaar doet vooral het Waddengebied dienst als rui- en doortrekgebied. Zowel het Deltagebied als het Waddengebied vormen belangrijke overwinteringsgebieden. In het voorjaar nemen de aantallen in het Deltagebied weer af en nemen de aantallen in het Waddengebied sterk toe. De gezamenlijke rustplaatsen bevinden zich op stranden, zand- en modderbanken en kwelders.

Het voorkomen van de *Steenloper* beperkt zich vrijwel geheel tot de kustgebieden. De soort wordt vooral aangetroffen op stranden, kwelders, steenglooiingen, strekdammen en havenhoofden en in mindere mate verder uit de kust op mosselbanken en wervelden en op graslanden. Daarbij prefereren ze vooral de zoute milieus, hoewel de soort ook bij zoete wateren (o.a. het Haringvliet en het IJsselmeergebied) wordt waargenomen. Vooral in het Delta- en Waddengebied en langs de Hollandse kust worden het gehele jaar door relatief grote aantallen aangetroffen. In de nazomer en het najaar doen deze gebieden dienst als ruigebieden. Het voedsel bestaat hoofdzakelijk uit insecten en mariene ongewervelde dieren.

Sinds 1970 broedt de *Zwartkopmeeuw* in toenemend aantal in Nederland, zowel in de kustgebieden als in het binnenland en vaak in Kokmeeuwenkolonies. Het zwaartepunt van de verspreiding ligt in het Deltagebied. Er wordt vooral gebreed op door de mens gecreëerde terreinen zoals eilandjes in zoetwatergebieden in de afgedamde estuaria, en elders ook op slibdepots en opspuitterreinen met relatief korte vegetatie en lage bomen, maar ook in moeras-, duin-, en kweldergebieden. Het dieet van de Zwartkopmeeuw bestaat vooral uit terrestrische prooien, die gevangen worden in landbouwgebieden (zowel grasland als akkerland). De

foerageergebieden kunnen zich op grote afstand van de kolonie bevinden (tot 30 km en uitzonderlijk zelfs tot 80 km).

De *Visdief* broedt voornamelijk op rustige, schaars begroeide eilanden voor de kust, in rivieren en meren, alsmede gras-, zand- of kiezeloevers van rivieren en zoetwaterplassen, strandweiden en (kust)moerassen met voldoende voedsel in een straal tot 10 km van de kolonie en zoveel mogelijk gevrijwaard van landpredatoren. Ook broedt de soort wel op drijvende vegetatiematten, op kiezelrijke daken van gebouwen, opgespoten terreinen en verkeerspleinen. De verspreiding beperkt zich grotendeels tot de lage gedeelten van Nederland. Als rustgebied maakt de *Visdief* vooral gebruik van strandvlakten, zandbanken, kwelders en andere vlakke zandige gebieden. Het merendeel foerageert binnen 5-10 km van de kolonie, hoewel soms tot meer dan 30 km afstand wordt gefoerageerd. Het voedsel bestaat voornamelijk uit vis en daarnaast uit kreeftachtigen, wormen en insecten.

De *Dwergstern* broedt voornamelijk in rustige, schaars begroeide en dynamische milieus, zoals zand, kiezel- of schelpenbanken, eilandjes en opgespoten terreinen. Hoewel de soort in Nederland tegenwoordig uitsluitend in zoute milieus broedt, zijn *Dwergsterns* niet strikt gebonden aan mariene milieus. De verspreiding van broedende *Dwergsterns* beperkt zich grotendeels tot het Deltagebied. Daarnaast komt de soort tot broeden in het Waddengebied en in het verleden ook in het IJsselmeergebied. Het voedsel bestaat voornamelijk uit vis en kreeftachtigen, die gevangen worden binnen een straal van 3 km van de kolonie. Als rustgebieden worden vooral vlakke zandige platen en stranden gebruikt.

Bijlage B

Relevante artikelen uit de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn

* Vogelrichtlijn

Artikel 3

1 . Met inachtneming van de in artikel 2 genoemde eisen nemen de Lid-Staten alle nodige maatregelen om voor alle in artikel 1 bedoelde vogelsoorten een voldoende gevarieerdheid van leefgebieden en een voldoende omvang ervan te beschermen, in stand te houden of te herstellen.

2 . Voor de bescherming, de instandhouding en het herstel van biotopen en leefgebieden worden in de eerste plaats de volgende maatregelen getroffen :

- a) instelling van beschermingszones;
- b) onderhoud en ruimtelijke ordening overeenkomstig de ecologische eisen van leefgebieden binnen en buiten de beschermingszones;
- c) herstel of weer aanleggen van vernietigde biotopen;
- d) aanleg van biotopen.

Artikel 4

1 . Voor de leefgebieden van de in bijlage I vermelde soorten worden speciale beschermingsmaatregelen getroffen, opdat deze soorten daar waar zij nu voorkomen, kunnen voortbestaan en zich kunnen voortplanten.

In dat verband wordt gelet op :

- a) soorten die dreigen uit te sterven;
- b) soorten die gevoelig zijn voor bepaalde wijzigingen van het leefgebied;
- c) soorten die als zeldzaam worden beschouwd omdat hun populatie zwak is of omdat zij slechts plaatselijk voorkomen;
- d) andere soorten die vanwege de specifieke kenmerken van hun leefgebied speciale aandacht verdienen.

Bij de beoordeling wordt rekening gehouden met de tendensen en de schommelingen van het populatiepeil.

De Lid-Staten wijzen met name de naar aantal en oppervlakte voor de instandhouding van deze soorten meest geschikte gebieden als speciale beschermingszones aan, waarbij rekening wordt gehouden met de bescherming die deze soorten in de geografische zee- en landzone waar deze richtlijn van toepassing is, behoeven.

2 . De Lid-Staten nemen soortgelijke maatregelen ten aanzien van de niet in bijlage I genoemde en geregeld voorkomende trekvogels, waarbij rekening wordt gehouden met de behoeften van het gebied van bescherming in de geografische zee- en landzone waar deze richtlijn van toepassing is , ten aanzien van hun broed- , rui- en overwinteringsgebieden en rustplaatsen in hun trekzones. Met het oog hierop besteden de Lid-Staten zelf bijzondere aandacht aan de bescherming van watergebieden en in het bijzonder aan de watergebieden van internationale betekenis.

* Habitatrictlijn

Artikel 6

2. De Lid-Staten treffen passende maatregelen om ervoor te zorgen dat de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in de speciale beschermingszones niet verslechtert en er geen storende factoren optreden voor de soorten waarvoor de zones zijn aangewezen voor zover die factoren, gelet op de doelstellingen van deze richtlijn een significant effect zouden kunnen hebben.

3. Voor elk plan of project dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van het gebied, maar afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor zo'n gebied, wordt een passende beoordeling gemaakt van de gevolgen voor het gebied, rekening houdend met de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied. Gelet op de conclusies van de beoordeling van de gevolgen voor het gebied en onder voorbehoud van het bepaalde in lid 4, geven de bevoegde nationale instanties slechts toestemming voor dat plan of project nadat zij de zekerheid hebben verkregen dat het de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied niet zal aantasten en nadat zij in voorkomend geval inspraakmogelijkheden hebben geboden.

4. Indien een plan of project, ondanks negatieve conclusies van de beoordeling van de gevolgen voor het gebied, bij ontstentenis van alternatieve oplossingen, om dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, toch moet worden gerealiseerd, neemt de Lid-Staat alle nodige compenserende maatregelen om te waarborgen dat de algehele samenhang van Natura 2000 bewaard blijft. De Lid-Staat stelt de Commissie op de hoogte van de genomen compenserende maatregelen.

Wanneer het betrokken gebied een gebied met een prioritair type natuurlijke habitat en/of een prioritaire soort is, kunnen alleen argumenten die verband houden met de menselijke gezondheid, de openbare veiligheid of met voor het milieu wezenlijke gunstige effecten dan wel, na advies van de Commissie, andere dwingende redenen van groot openbaar belang worden aangevoerd.

Artikel 7

De uit artikel 6, leden 2, 3 en 4, voortvloeiende verplichtingen komen in de plaats van de verplichtingen die voortvloeien uit artikel 4, lid 4, eerste zin, van Richtlijn 79/409/EEG, voor wat betreft de speciale beschermingszones die overeenkomstig artikel 4, lid 1, van die richtlijn zijn aangewezen of bij analogie overeenkomstig artikel 4, lid 2, van die richtlijn zijn erkend, zulks vanaf de datum van toepassing van de onderhavige richtlijn, dan wel vanaf de datum van de aanwijzing of erkenning door een Lid-Staat overeenkomstig Richtlijn 79/409/EEG, indien deze datum later valt.

* Wetlands-conventie

de aanwijzing van een wetland in het kader van de Wetlands-conventie heeft de hierna omschreven gevolgen:

- Artikel 3, lid 1, vraagt van de overheid op zodanige wijze plannen te formuleren en te verwezenlijken dat het behoud en het verstandig gebruik van het aangewezen gebied, voor zover mogelijk, wordt bevorderd.
- Artikel 3, lid 2, vraagt van de overheid dat zij zo spoedig mogelijk wordt ingelicht, indien het ecologische karakter van een in haar grondgebied gelegen en in de Lijst

opgenomen watergebied verandert of mogelijk zal veranderen ten gevolge van technologische ontwikkelingen, verontreinigingen of ander menselijk ingrijpen. Gegevens over dergelijke veranderingen dienen onverwijld te worden doorgegeven aan de organisatie of regering die verantwoordelijk is voor de in artikel 8 omschreven, door het Bureau te verrichten lopende administratieve werkzaamheden.

- Artikel 4, lid 2, vraagt van de overheid om bij het opheffen of beperken van het gebied in omvang, om dringende redenen van nationaal belang, dit verlies te compenseren.
- Artikel 4, lid 3, vraagt van de overheid het wetenschappelijk onderzoek en de uitwisseling van gegevens en publikaties met betrekking tot het Wetland en haar flora en fauna te bevorderen.
- Artikel 4, lid 4, vraagt om een inspanningsverplichting te leveren om de watervogelstand in het aangewezen gebied te vermeerderen.